

הברית שמחברת אותנו חזקה מכל אמנה חברתית

בזמני מצוקה אנחנו מגלים עד כמה מופרכת התיאוריה של החוזה החברתי

האם הופר החוזה שבין המדינה לאזרחיה? לפני המלחמה שמענו טענות שהחוזה הופר בגלל הרפורמה המשפטית; אחרי הטבח שמענו טענות קשות פי כמה, שהחוזה הופר כי המדינה לא הגנה על אזרחיה. אך החוזה לא הופר ולא בוטל, כי אין חוזה כזה, ומעולם לא היה. "חוזה חברתי" הוא השם הנכון של התיאוריה שבדרך כלל מכנים בעברית "האמנה החברתית". זו תיאוריה ליברלית, ששולטת במחשבה המדינית המודרנית. נקודת המוצא שלה היא שבני אדם הם יחידים אוטונומיים, שכל אחד מהם עומד בפני עצמו. ביקום כזה, הדרך היחידה לחשוב על קיום קבוצתי היא באמצעות החוזה. היחידים המבודדים מבינים שהאינטרס האישי שלהם יצא נשכר משיתוף פעולה עם אחרים, ולכן הם חותמים על חוזים: הסכמים שנובעים מאינטרסים הדדיים, ושקיימים כל עוד שני הצדדים מרוויחים מהם. משפחה, עם, מדינה – כולם חוזים.

הפילוסוף השמרן רוג'ר סקרוטון אמר שהתיאוריה החוזית הזו היא "בדיה שמסתירה את ליבה הריק של הפוליטיקה המודרנית". איננו יחידים עילאיים ומבודדים, הדואגים רק לאינטרסים של עצמם. כולנו רקמה אנושית אחת חיה, וכולנו תלויים זה בזה. כל אחד מאיתנו נולד כעולל חסר ישע, שזקוק לשנים ארוכות של הגנה וטיפוח. גם בבגרותנו אנחנו זקוקים מאוד לאחרים. החשיבה החוזית מביאה לקריסת המשפחה בעולם המערבי, משום שהיא פשוט לא מתאימה למערכת היחסים המשפחתית. הורים מטפלים בילד לא בגלל חוזה משפחתי ולא בגלל אינטרס אישי, אלא פשוט משום שהוא ילדם; ילד מעריץ ומכבד את הוריו, מאותה סיבה בדיוק.

מאז הטבח, כשאנשים שואלים אותי מה שלומי, אני משיב: "כמו כולם". אנשים אהבו לשמוע את התשובה הזו, ועבר זמן עד שהבנתי למה הניסוח הכי מוצלח ששמעתי לתיאוריה הליברלית של האמנה החברתית יצא דווקא מפיו של ח"כ חרדי.

הרב אברהם רביץ ז"ל אמר פעם שמבחינתו מדינת ישראל היא פשוט "ועד בית גדול", כלומר: קבוצת אנשים שהסכימו לגבות ביחד כסף כדי לשלם למנקה. זהו ניסוח מעולה, כי הוא ממחיש גם את החולשה הבולטת של תיאוריית האמנה החברתית: אף אחד לא יילחם בשביל ועד הבית שלו, בעוד אנשים רבים מוסרים את נפשם למען מדינתם. אלפי הצעירים הישראלים שנהרו לארץ עם פרוץ המלחמה, שישנו על הרצפה בשירותים של המטוס כדי להילחם למען ישראל, הם ההפרכה המתמטית המוחלטת לגישת החוזה. שום חוזה לא היה מחזיר אותם לארץ; רק ברית יכולה לעשות זאת.

חוזה אפשר לבטל, ולפעמים תוקפו פשוט פוקע. ביטול של ברית, לעומת זאת, הוא הליך קיצוני וחריג, שאפילו המזבח מוריד עליו דמעות. נכון הוא שאפשר למעול בברית, אך גם המעילה אינה מבטלת אותה. גם אב מתנכר הוא עדיין אבא, וגם אח מעצבן נותר אח. כמובן, לא כל הבריתות דומות: מאמא אני מצפה שתספק חלב וביצים לילדיה, בעוד המדינה יכולה בהחלט לסגור את מועצות החלב והלול ולהתמקד במשימות אחרות. המשותף לכל הבריתות הוא ההסתמכות על זהות משותפת, על זיכרונות קולקטיביים ותקוות מאחדות, ועל ההתעלות מעבר לאינטרסים הפרטיים.

ברית מתקיימת גם בזמנים הקשים ביותר, ואולי בעיקר בהם. בברית בין הבתרים, הברית המכוננת הראשונה של העם היהודי, העניק הקב"ה לאברהם אבינו הצצה על ההיסטוריה העתידית של עם ישראל. כך הגיב אברהם: "והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו". אבינו הקדום ראה באותה שעה גם את טבח שמיני עצרת. אימה נפלה עליו, ובכל זאת בא בברית. עזה לא הפכה להונג-קונג של המזרח התיכון, כפי שהיה נוהג לומר פרס, אלא לקינג קונג של הגיהינום. לנוכח שערי הגיהינום הללו, גילינו שוב את בריתנו הנצחית. נדמה לי שעם ישראל רוצה עכשיו לחזק את בריתותיו.

אחיינית ציינה באוזניי שבזמן הקורונה, כשהיו הגבלות על ההתקהלות, אנשים דחו חתונות; עכשיו הם מתעקשים לקיים אותן ויהי מה - במניין מצומצם, במקלט או בחזית. חתונות החיילים הן אחד הסמלים של המלחמה הזו. ייתכן שמפעפע כאן רצון שהוא קדום וחדש גם יחד: להרגיש ולהראות שאנחנו לא לבד, שאנחנו לא בחוזה, שאנחנו בני ברית.

מאז הטבח, כשאנשים שואלים אותי מה שלומי, אני משיב: "כמו כולם". אנשים אהבו לשמוע את התשובה הזו, ועבר זמן עד שהבנתי למה. אני התכוונתי בעיקר להתחמק מתשובה ישירה, אך שומעיי הבינו מיד שכולנו באמת מתייסרים עכשיו עם ישראל ושותפים לתקוותיו - כמו כולם. עם שוך הקרבות, לאחר הניצחון המוחץ שכולנו מייחלים לו, ניוותר עם המשימה העילאית של הדור הזה: לא איך לנסח חוזה חדש לחברה הישראלית, אלא איך לשקם ברית ישנה.

הרב חיים נבון

